

jedno koljeno mlađu tazbinu. (Ne krije li se u nazivima *svastić* i *svastična* neki relikv matrijarhata ili čak grupnog braka?)

Anonimni -p. u »Bošnjaku«, kalendaru za godinu 1905., razlikuje *svást* od *svástikē* po tome, što je *svast* ūdātā sestra moje žene, dok je *svastika* neudata. U narodu je općenitiji naziv *svast*, a riječ *svastika*, rekao bih, da je došla iz književnosti u narod. Uz izraz *svastika* donosi i uvriježeni turcizam u Bosni *balduza* (koji ne upotrebljavaju hercegovački muslimani).

Otac moje žene meni je *púnac*, a njegova žena *púnica*. U nekim krajevima Bosne, posebno u Bosanskoj Krajini, mjesto izraza *punac* upotrebljava se turcizam *babàluk*, a mjesto *punice* *bàba*. U tom kraju *punica* nije mati moje žene, nego ženina mi sestra. Tako tamo može čovjek imati istodobno i po nekoliko »punica«.

U Bosni, osobito u Sarajevu, živ je turcizam *kàin* za ženina brata, a u Hercegovini je živ izraz *šúra*. *Kain*, *kajn* ili *kajin* u turskom jeziku znači »onaj, koji drži nečije mjesto, koji je na mjestu nekoga«, na pr. na mjestu brata, oca i t. d. Upotrebljava se uz imenicu, koja označuje nekog člana roda, a s njim u zajednici označava člana tazbine. Na pr. *kain-ata*, (*ata*, t., otac) ili *kain-peder* (*peder*, perz., otac) = *punac*, t. j. onaj, koji je na mjestu oca (ispoređi francuski: *beau-père* = *punac* ili *svekar*), *kain-ana* ili *kain-valide* = *punica* (franc. *belle-mère* = *punica* i *svekrva*).

Žene dvojice braće jedna su drugoj *jétrva*, a njihova im djeca nisu jetrvići nego *djèverovići*, odnosno *djèverične* i *djèverovične*.

Moja žena je mojoj braći, sestrama i roditeljima *nèvjesta* (u gradu) ili *snàha* (na selu), a moje sestre mojoj ženi *zàove*. Mojoj ženi su djeca moje sestre *zàovići* i *zàovične*.

»Polubrat mi je sin moje maćeha, koga je ona rodila kao supruga moga oca, a polusestra mi je njezina kći, rođena u mojoj kući. Polubrat mi je i sin, koga je moja mati rodila u kući očuha moga, a tamo rođena njena kći jest moja polusestra«, veli Martinović u naprijed spomenutom članku. Iako su i u Bosni i Hercegovini živi u narodu ovi nazivi *polùbrat* i *polùsestra*, češće se čuje: »Ovo mi je brat po ocu, ili brat po materi, ili sestra po ocu, po materi.«

TAČKA I ZAREZ KAO NAZIVI ZA INTERPUNKCIJU

Pavle Rogić

Pravopisna komisija za izradu jedinstvenog pravopisa na cijelom području hrvatskosrpskog jezika završila je svoj posao, i formulacije novog pravopisa upućuju se sada naučnim, književnim i prosvjetnim ustanovama, da njihovi članovi o njima dadu svoje mišljenje. Tekst novih pravopisnih pravila, koji će se štampati u Zagrebu latinicom i ijekavskim izgovorom, a

u Novom Sadu ćirilicom i ekavskim izgovorom, bit će potpuno istovetan. Potrebno je bilo stoga, da Komisija u novom pravopisu ujednači i gramatičku terminologiju. Tako je postignuto jedinstvo i u dva naziva za interpunkciju, koji su dosada označavali oštru polarizaciju između hrvatskog i srpskog književnog središta. Riječ je o tački i zarezu, koji bi se po novom pravopisu tako upotrebljavali na cijelom hrvatskosrpskom jezičnom području.

Naziv *tačka* došla je u naš jezik u 19. st. iz ruskog jezika, gdje ona glasi точка. Na hrvatskoj strani ušao je taj naziv u upotrebu u svom izvornom obliku i izgovoru, dok je na srpskoj strani izmijenjen prema glasovnim zakonima našega jezika u tačka. Samoglasnik -o- u ruskom jeziku postao je od starijega poluglasa ъ, a taj je poluglas u hrvatskosrpskom jeziku u svima riječima u sličnom položaju dao a, ispor. rusko сон, доска, четверток, старослов. сѣнѣ, дѣска, четврѣтъкъ, hrvatskosrpski san, daska, četvrtak. Rusko točka postalo je od istoga korijena, koji je u glagola тѣкноѣти (pungere, cf. lat. punctum), u našem jeziku taknuti. Istina, T. Maretić u Jezičnom savjetniku, Zagreb 1924., str. 156. i 157., i u svojoj Gramatici i stilistici hrvatskog ili srpskog književnog jezika, Zagreb 1931., str. 607., kaže, da je jednako dobro tačka i točka, jer da razlike između našega i ruskog jezika vrijede samo za učenu (historijsku) gramatiku, a da to ne mora vrijediti za riječi, koje smo u novije vrijeme primili iz ruskog jezika, jer bismo onda po glasovnim zakonima morali pisati i sući, a ne sušti, dvari, a ne dveri, žazlo, a ne žezlo, tukovati, a ne tolkovati, odmjen, a ne otmjen, nevjeđa, a ne nevježa. S tim razlozima Maretić je nastojao opravdati dotadašnju upotrebu točke pored tačke. Pravopisna komisija međutim, želeći postići jedinstvo u terminologiji, uklanjajući se dvostrukim nazivima, gdje god je to moguće, odlučila se za jedinstveni naziv tačka na cijelom hrvatskosrpskom jezičnom području. S istih razloga Pravopisna komisija dala je prednost upotrebi riječi *opći* i *općina* prema *opšti*, *opština*, *svećenik* prema *sveštenik*.

Što se tiče drugog naziva *zarec* (*zapeta*), zanimljivo će biti, da najprije ogledamo, kako taj naziv bilježe naši najstariji i noviji rječnici.

J. Mikalja, Blago jezika slovinskoga, u Loretu 1649., ima na str. 829.: zariznica u pismu, rizak, zarizak; virgula, coma, incisum, incisio.

I. Tancinger-Zanotti, Talijansko-hrvatsko-latinski rječnik, u rukop., Zadar 1679., s. v. virgola, coma nello scrivere, zarizak, zariznica, incisum, incise scrivere.

P. R. Vitezović, Lexicon lat.-illyr., u rukop., kraj 17. st., s. v. comma, zarec, zapeta.

A. della Bella, Dizionario ital.-lat.-illir., Venezia 1728., s. v. virgola dello scrivere, coma, zàrezak, zarezka; far virgola, incisum scribere, potegnuti zàrezak.

P. Belostenec, Gazophylacium, Zagrabiae 1740., u starijem lat. dijelu s. v. comma, zarezek, mali potezaj perom med rečmi vu pismu, s naznakom,

da je naziv gramatički; u mlađem hrv. dijelu s. v. zarez, 3. zarez med rečmi koji biva ovak., Zanimljivo je, da isti naziv Belostenec upotrebljava i za akcenat (zarez svrhu reči, accentus).

A. Jambrešić, *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica, Zagrabiae 1742.*, s. v. comma, zarez vu pismu, *Schrift-Strichlein*. Napominjemo, da se Jambrešićev rječnik upotrebljavao kao školska knjiga u Hrvatskoj do polovine XIX. stoljeća.

J. Stulli, *Lexicon lat.-ital.-illyr.*, Budae 1801., s. v. comma, zapjataja; s. v. incisio, 2. udo besjedna razređenja.

J. Stulli, *Rječosložje slov.-ital.-lat.*, u Dubrovniku 1806., s. v. zapjataja, comma, s naznakom, da se nalazi u Glag. brevijaru.

J. Stulli, *Vocabulario ital.-illir.-lat.*, Ragusa 1810., s. v. virgola, segno di posa, zarèzak, zarèzka, rijež, incisum.

B. Šulek, *Deutsch-kroatisches Wörterbuch*, Agram 1860., s. v. Beistrich, zapeta, črknja, koma.

D. Parčić, *Rječnik tal.-slov. (hrvatski)*, u Senju 1908., s. v. virgola, črknja, zapeta.

Noviji rječnici imaju, dakako, i jedan i drugi naziv.

Kako vidimo, gotovo svi naši najstariji rječnici za današnji naziv zarez imaju ove nazive: zariznica, rizak, zarizak, zarez, zarezak, oba naziva zarez i zapeta ima već Vitezović, koji je zapetu načinio prema rus. запятая, a Stulli pored zarezak donosi i ruski naziv zapjataja u izvornom liku.

Riječ zarez po svom postanju upravo je nom. act. od glagola zarezati (ispor. slične tvorbe izrez, narez, porez, prerez, prorez), a onda znači i mjesto, gdje je čim zarezano, urezano. U tom značenju (iz koga su se kasnije razvila i nova, konkretna značenja) poznaju riječ svi naši rječnici od najstarijih do najnovijih i do danas je u upotrebi na cijelom području hrvatsko-srpskog jezika (ispor. Vuk Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik*, u Biogradu 1898., s. v. zarez, der Einschnitt, incisura; G. Popović, *Srp.-nem. rečnik*, Pančevo 1895.: zarez, zarezak, Einschnitt; Ristić-Kangrga, *Rečnik srpskohrvatskog i nemačkog jezika: zarez*, 1. Kerb, Kerbe, Schnitt, Einschnitt, 2. Kimme).

Zapeta je ruska riječ prilagođena glasovnim zakonima našega jezika, a zarez je naša riječ, koja ima tradiciju od nekoliko stotina godina. Kao naziv za interpunkciju zarez se upotrebljavao na hrvatskoj strani od 17. stoljeća, a kao riječ u primarnom svom značenju poznata je na cijelom području hrvatsko-srpskog jezika. Pravopisna komisija, vodeći računa o svemu tome, izabrala je zarez kao jedinstveni naziv u novom zajedničkom pravopisu.

DISTRIBUTIVNA UPOTREBA GRAMATIČKOG BROJA

Zlatko Uince

I.

Raspravljajući u prvom ovogodišnjem broju Jezika »Nešto o sročnosti«, pisac članka Zvonimir Junković dobro je primijetio, kako pravila o kongruenciji »znaju ponekad biti prilično složena«. ¹ Premda o tom pitanju postoji dosta literature, autor je pokazao, kako se tema može još uvijek upotpunjavati i preciznije formulirati, ističući, kako naši bolji pisci i prevodioci često stoje nemoćni pred teškoćama, što im pruža pojedini slučaj, pogotovu »kada oblik neke riječi nije u skladu s njenim značenjem«.

Još je manje pravila, određenosti i sistema, kada je riječ o upotrebi gramatičkoga broja. Istina, Maretić je prilično iscrpno obradio onaj dio sintakse dijelova govora, gdje se mogu izmijeniti gramatički brojevi te upotrebiti singular, kada smisao i redovno traži plural, kao i obratno. Poznato je, da se singular mjesto plurala može uzimati od onih riječi, koje znače kakovu *čeljad* (On je silnu sakupio vojsku, al je silnu ucvelio *majku*. Ja okupih šezdeset Turaka, sve *Turčina ljutog oklopnika*), gdje singular stoji mjesto redovitijeg plurala: *silne majke*, *ljutih oklopnika*. Isto tako singular stoji mjesto običnijeg plurala i od imenica, što znače *životinje* (Kao mreža, koja zagrabi od svake vrste *ribe*, Kad dođu na jedno polje, a to *golub* prekrio polje), zatim *stvari* (Sve djevojke *ružu* beru, v'jence viju, Nakupila u egbeta blaga — kakva blaga? sve žuta *dukata*), sve mjesto plurala: vrste riba, golubovi, ruže).

Gramatički broj stoji i obratno, t. j. može se uzeti plural mjesto singulara kod takvih riječi, koje označuju što apstraktno, dakako samo izuzetno (Dok *Turčina pjene* popanuše, Neka se (robinja) pusti na *otkupe*, Puca od *debljina*, sve mjesto singulara: *pjena*, *otkup*, *debljina*). Poznati je i češće, da se »nomina materialia«, što se govore redovno u singularu, mogu uzimati i u pluralu, kada se razumijevaju na različitim mjestima ili u različita vremena ili u svojim različitim vrstama. Tako na pr. uz singular: dobro vino postoji i plural: dalmatinska vina, pljušti kiša — proljetne kiše, pada snijeg — tope se veliki snjegovi i sl. ²

Kada je pak riječ o distributivnom singularu i pluralu, o čemu želim govoriti u ovom članku. Maretić je u svojoj Gramatici posve kratak, zadovoljavajući se tek kratkim paragrafom 456 d., u kojem se veli tek ovo: »Nema pravila za slučajeve. kad se govori o čemu u pluralu, a k tome još o predmetu, koji svakome pojedinom od onoga, što stoji u pluralu, pri-

¹ Jezik VI, 1, 8.

² Maretić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb, 1931., str. 416.—417.

pada«. ³ Pošto je naveo nekoliko primjera, ⁴ ističe, da se »poraba singulara i plurala u ovim primjerima zove distributivna« te da se u njima singular i plural upotrebljava naporedo. I to je sve, što o tom pitanju spominje Maretić, a — koliko mi je poznato — ni druge naše gramatike o tome ništa ne govore.

Čitajući književna djela naših pisaca i nalazeći u njima raznolikou upotrebu gramatičkoga broja u distributivnom značenju, činilo mi se, da nije uvijek sasvim svejedno, kada se upotrebljava jedan, a kada drugi gramatički broj, te da se prema tome ne bi mogla održati Maretićeva tvrdnja, da distributivni singular i plural redovno mogu stajati *promiscue*.

Svrha je ovoga članka da ispita, ima li u našem jeziku kakvih ograničenja, posebnih kriterija ili pravila za upotrebu gramatičkoga broja u distributivnom smislu. Ne pojavljuju li se možda pri tome i kakve stilsko-izražajne osobine, koje bi posebno mogle obojiti jednu ili drugu upotrebu? Na ta ćemo pitanja moći odgovoriti potaniom analizom i razmatranjem primjera, ne bismo li u tome pošli nešto dalje od Maretića, koji je tek općenito označio pojam gramatičkoga broja u distributivu, ne upuštajući se u podrobnija ispitivanja. Čini mi se, da je naš zaslužni gramatičar i to pitanje, kao i neke druge manje ili veće probleme iz naše sintakse, ostavio za obradu drugima, pošto je sam učinio vrlo mnogo, napisavši takvu gramatiku našega jezika, koja je — nakon gotovo šezdeset godina — ostala i do danas ne-natkriljena.

II.

Što je distributivni singular, odnosno plural, jasno se razabire iz Maretićeve definicije, što sam je citirao. Spomenuti predmet, koji pripada »svakome pojedinom od onoga, što stoji u pluralu«, najčešće je objekt ili adverbna oznaka. To se vidi iz ovih najobičnijih primjera: Kada je ravnatelj prošao pokraj đaka, svi podigoše *kape* na pozdrav. Dva gospodina istoga društva sjede *na stolcima*, gdje je u prvoj rečenici imenica *kape* — objekt.

³ Maretić, o. c., str. 418. Delbrück u svojem djelu »Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Vergleichende Syntax der ie. Sprachen. III. Theil, Strassburg, 1900., veli u paragrafu 12. pod naslovom »Singularis und Dualis distributiv gebraucht«: »Ein Substantivum, welches etwas zu einem genannten Wesen Gehöriges bezeichnet, kann in Singularis oder Dualis stehen, obgleich der genannten Wesen mehrere sind«, dok W. Wilmans veli: »Auch ohne dass generelle oder kollektive Auffassung stattfindet, abstrahieren wir nicht selten von dem Numerus. Substantiva, die einem einzelnen Individuum nur in der Einzahl zukommen, stehen oft in Singular, auch wenn die Aussage sich auf mehrere Individuen bezieht. (Deutsche Grammatik gotisch, alt-mittel-und neuhochdeutsch. Dritte Abt. Flexion, Strassburg, 1909., str. 712.)

⁴ Drugi bi se ljudi vrlo stidili slepačke gusle u svojoj kući obiesiti. Onda se diekojii starci uvate za *bradu* govoreći. Momci i djevojke *s vijencima na glavi* od različenoga cvijeta. Druge gdje koje po *imenima i sadržajima svojima* dragociene kniige. Gdiekojii niiesu htiele ići, nego ostali na *svojijem baštinama*. Bijela povezača, što kršćanke nose na *glavi*. Ljudi na koniima *s mačevima i s kopljima u ruci*. De veliciji konji igraju. malijema trbusi pucaju. Sto ljudi, koji svi *mačem* mahahu ...

a u drugoj *na stolicima* — adverbna oznaka. Takav objekt i adverbna oznaka može gotovo redovno stajati naporedo u singularu ili pluralu, ako se glagol odnosi na više lica ili stvari, distributivno. Otuda i naziv distributivni singular, odnosno plural (podigoše kape — kapu, sjede na stolicima — na stolcu). Često ćemo doista moći, kako to tvrdi i Maretić, naporedo upotrebiti oba gramatička broja, a da se smisao rečenice ne promijeni, iako će u pojedinim slučajevima biti običniji singular, a u drugima opet plural, kako će se vidjeti iz daljega izlaganja.⁵

No razgledajmo prije, da li distributiv sam o sebi sasvim precizno izražava misao ili je za potpuno razumijevanje potreban i kontekst, smisao cijele rečenice! U citiranim je rečenicama vidljivo, da se radi o predmetima — kapama, što su ih učenici podigli, dakako svaki svoju. Slično je i u drugom primjeru, u kojem je izražena misao, kako dva gospodina sjede, dakako svaki na svojem stolcu. No analizirajući rečenice sasvim izdvojeno iz rečeničnog konteksta, dovodeći značenje do krajnosti, što bi ga distributivi sami po sebi mogli imati, postoji teoretska mogućnost, da se na pr. druga rečenica shvati i ovako:

1. Dva gospodina sjede na stolicima (svaki na više stolaca)
2. Dva gospodina sjede na stolcu (obojica na jednom).

Nama je, dakako, sasvim jasno, što je pisac želio reći. Nije mislio ni na jednu ni na drugu iskonstruiranu varijantu, koja dovodi smisao rečenice do gotovo apsurdnih zaključaka, ali ipak još u granicama primjera, iz kojega bi se mogla, izdvojeno od teksta, izvući spomenuta značenja. Ali tamo, gdje bi doista mogla nastati kakva nejasnoća, pisac bi se morao pobrinuti, da kakvim odredbenim dodatkom otkloni sumnju, što bi je mogao izazvati distributiv.

Tako će želja za preciznošću i jasnoćom ograničiti naporednu upotrebu distributivnog gramatičkog broja. Dok je na pr. u našoj prvoj rečenici gotovo sasvim svejedno, hoćemo li u njoj uzeti singular ili plural (kapu ili kape), u traženju, što bi ga mogao postaviti na pr. kakav profesor, recimo klasične filologije, svojim učenicima: »Izvadite *gramatike*«, bit će preciznija upotreba distributivnog singulara, ako on pri tome misli samo na latinsku gramatiku (a ne i grčku), jer bi se s upotrebom distributivnog plurala njegov zahtjev mogao i krivo (preširoko) shvatiti. Učenici bi naime

⁵ Delbrück, koji se bavio tim pitanjem i u širem slavenskom razmjeru, ističe, kako u staročeskom »war die Kongruenz des Objektes mit dem pluralischen Subjekt allgemein, na pr. já ztratím život, my ztratíme životy, a »in der neueren Sprache ist die Kongruenz gewöhnlich, wenn das Objekt ein Körperlicher, konkreter Gegenstand ist, na pr. moji bratři mají nové pláště, tritt aber nicht ein, wenn das Objekt ein Abstraktum ist: moji bratři mají čisté svědomí. Jedoch braucht man auch im ersten Fall, bei konkreten Objekt, den Singular, na pr. dravci mají ohnutý zobák, statt plur. ohnuté zobáky. Autor navodi i poljski plural mjesto njemačkoga redovnoga singulara: Wodzowie tracili głowy, Mimo wszystkich zawiści doszli ogromnych wpływów.

mogli razumjeti, kako nastavnik želi, da svatko od njih izvadi i latinsku i grčku gramatiku.

Rečenica »Naši učenici slušaju predavanja s bilježnicom i perom u ruci« bit će jasnija, ako se — kao obično — misli na po jednu olovku i bilježnicu u učenikovim rukama, nego da je upotrebljen distributivni plural (s olovkama i bilježnicama u rukama), jer bi se ta misao mogla shvatiti i kao distributiv u množini. S druge opet strane Cesarićev stih:

Svi amo jednom dođu
Zbiti u *lijesove* proste,

možda je nešto precizniji s upotrebljenim distributivnim pluralom, dok bi sa singularom mogla nastati i nijansa misli, što je nije imao pjesnik. Dakako, ni singular ne bi promijenio piščeve osnovne misli.

Iz rečeničnih situacija, rekoh, redovno će se vidjeti, o čemu je riječ, treba li distributivni plural shvatiti doista pluralno ili je to tek distributivna oznaka za pripadanje licima ili predmetima, koja bi se jednako mogla odrediti i singularnim oblikom. Stoga redovno jasnoća ne će doći u pitanje, ako se upotrebi sad singular, a sad plural u distributivu, kada se na oba načina želi izraziti ista misao. To se vidi i iz ovih primjera: »I njih dvojica objesiše *puške na rame*«, dok je malo dalje isti pisac (J. Kozarac) za sličan odnos uzeo ovu rečenicu: »... jedno svaki drugi treći dan obišli smo *s puškom po strnicima*«. Smisao i jedne i druge rečenice govori o tome, kako je svaki od spomenute dvojice objesio svoju (jednu) pušku na rame — makar je u prvom primjeru distributivni plural, a u drugom singular. Kontekst nam dakle najčešće govori dovoljno jasno o smislu te nije potrebno, da se smisao još točnije odredi. Treba dakle paziti tek na one slučajeve, kada bi naporednom upotrebom gramatičkoga broja u distributivu bio stavljen potpun smisao rečenice u pitanje.

Trebalo bi sada odgovoriti, ima li kakvih gramatičkih ograničenja za distributiv. Koliko je god on dosta slobodan, valja reći, da se distributiv ne može redovno upotrebljavati naporedo, kada je riječ o apstraktnim imenicama. One u distributivnoj upotrebi redovno stoje u singularu, kao što su i inače redovno u jednini, jer je apstrakcija nešto jedinstveno u sebi. To pokazuju ovi primjeri: Lešiću se oči duhovito krijesile, a oko usta igrao smiješak, kakav je samo u ljudi, svijesnih *svoje duševne premoći*. I ljutio se na sve one, koji su u *svojoj nadutosti* nabacivali se latinskim poslovicama. Živjeli su u nekoj *umišljenoj veličini*. Proletarci *sa skepsom* kidaju svoje trule pragove, mjesto da se do krvi bore za svaki pedalj rođene grude, ... svi oni fini, dobrotivi, čim nasamo sa gospođicom Agatom, gube *svoju obzirnost, ozbiljnost*.

Tako je i u poeziji:

U njoj jedva sto junaka.
Ne junaka biranijeh
po *obličju i ljepoti*,
Već po *srcu junačkome*. (Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića.)

Polje, žubor, brežuljak i gaj
Od *tajne boli* ko da vječno pate. (Matoš, Kod kuće.)

I najednom nađemo se tako
U *grču* jednog iskonskoga plača. (Cesarić, Srce.)

Pričajte mi s ponosom, uz klicanja,
Neka se svi *našoj radosti* čude. (D. Maksimović, Čas istorije.)⁶

Stoga je razumljivo, što će i u distributivnom singularu stajati imenice u prenesenom značenju, jer su i one po toj osobini slične apstraktnima. Na pr. Da nam je na lak način doći *do kruha*. Vi imate *mozak* za druge, ne za sebe (Kozarac), gdje su imenice: *kruh* i *mozak* uzete u prenesenom značenju. *kruh* u smislu — zarada, a *mozak* u značenju — pamet.⁷

Posebno još želim istaći takve imenice, koje u stalnim izrekama (locution toute faite, locution figée), poredbama i sl. stoje obično u jednom broju, u slijedećim primjerima u singularu, pa se, kao otvrdle i već petrificirane, ne mijenjaju ni u distributivnoj službi. U ovim se primjerima ne će moći lako zamijeniti singular s pluralom: A vi? Vi ste se curama samo ulagivali, vi ste se kroz cilu mladost držali samo jedne, *ko pijan plota*. Ocevi im razasuti po svem svitu, a vi mećete *ruku na srce*. I starije, zna on, o četrdesetoj, pedesetoj, još su znale svoj *zanat voditi* (primjeri iz djela Ive Kozarca). Ili: Zatvorit će im vrata *pred nosom*. Ali im je to slabo *polazilo za rukom*. Siromašnim udovicama ostala su neopskrbljena djeca *na vratu*. Rijetko će se upotrebiti plural u spomenutim rečenicama (ko pijan plota, ruke na srce, zanate voditi, pred nosovima, polazilo za rukama, ostala djeca na vratovima).

I dijelovi tijela često su u distributivnoj službi u singularu, na pr. Djecu ne valja tući po *glavi*, Roditelji treba da paze, da djeci uvijek bude *nos čist* (a ne: tući po glavama, . . . da budu nosovi čisti). Od takvih imenica moći će se upotrebiti distributivni plural, ako je piščeva namjera, da što

⁶ Citirani stihovi Desanke Maksimović, A. G. Matoša, D. Cesarića i Ivana Mažuranića po zbiricama pjesama izdanih u Zori, Zagreb.

⁷ Wilmanns u spomenutom djelu, str. 712., veli: »Je enger und geläufiger die Verbindung des Substantivus mit dem Verbum ist, um so mehr neigen wir zum Singular. Wir sagen: Sie schlugen mit dem Schwerte drein, aber nicht: sie schlugen mit dem Stuhle drein, sondern mit Stuhlen, denn Stuhle sind nicht gewöhnliche Waffen.«

stilski istakne ili kada je u rečenici glagol iterativan, o čemu će odmah biti riječi.

Kao što za distributivni singular postoje neka ograničenja, tako se i distributivni plural upotrebljava u gramatički određenim slučajevima te se ne će redovno moći zamijeniti singularnim likom. Objekt, odnosno priloška oznaka, redovno će stajati u distributivnom pluralu, kada je u rečenici iterativan glagol, perfektivan ili imperfektivan, ili kada se i kojim drugim načinom izražava radnja, koja se ponavlja. Osobina i narav iterativa zahtijeva uza se plural, a to se očituje onda i u distributivu. Tako na pr. misao, da svatko ugasi svoju svijeću — izraženu iterativom — možemo izreći samo distributivnim pluralom: »Pogasite svijeće!« U rečenici imamo dakle proces mnoštva svršenih akcija (gašenja svijeća): kada i posljednja svijeća bude pogašena, sve će tada biti ugašene! Stoga bi bila besmislena rečenica: Pogasite svijeću, a mogle bi stajati rečenice: Ugasite svijeću i Ugasite svijeće. Što bi sve mogao da znači distributivni singular i plural (svijeću i svijeće), jasno je iz prijašnjega izlaganja.

Pravilna upotreba distributivnog plurala, uz iterativ, vidi se iz ovih primjera uzetih iz djela Slavka Kolar i Ive Kozarac: Što su se krave, molim vas, te krave uzmahale *repovima* (Kolar) . . . i već se eno raspričali, razmahali rukama, rasklimali *glavama*, *raspušili* (Kozarac). Slično će doći distributivni plural u upotrebu u rečenici, gdje nemamo iterativnoga glagola, ali se iterativnost radnje ističe na drugi način: . . . od vremena do vremena gospoda vade svoje *doze* s cigaretama, a dame svoje »štiftove« s ružom (Kolar). I dijelovi tijela, što se redovno upotrebljavaju u singularu u distributivnom smislu, uz iterativ stajat će u pluralu (Seljaci drmuckaju *glavama*, Kozarac).

I distributivni singular i plural mogu dakle biti i po smislu same rečenice, a i gramatički ograničeni (apstraktnost imenica, iterativ), što zavisi od konteksta i spomenutih gramatičkih razloga u rečenici.

III.

Na kraju valja reći, da osim navedenih slučajeva nije ni inače uvijek bez značenja, kada će se upotrebiti koji gramatički broj u distributivnom smislu, jer se pomoću njega mogu izraziti i posebne stilsko-izražajne nijanse.⁸ Iako se u mnogo slučajeva može naporedno uzeti i singular i plural, stvaralački će piščev izraz i dobar jezični osjećaj — već prema svrsi, što je želi postići, posegnuti sad za jednom, a sad za drugom mogućnošću u upotrebi gramatičkoga broja. Iako oba, kada se upotrebljavaju naporedno, znače

⁸ J. Vendryes u svom djelu »Le langage, Introduction linguistique à l'histoire«, Paris, 1950., str. 163., veli: »Par suite il n'y a pas seulement à tenir compte de la façon dont les idées sont formulé, mais ainsi des rapports qui existent entre ces idées et la sensibilité du sujet parlant.«

u biti isto, ipak u umjetničkom nijansiranju nemaju istu boju i pregnantnost. Singular je u distributivu nekako apstraktniji, dok je plural možda zorniji, plastičniji. Singularom u spomenutim slučajevima obično se izražava misao bez posebnih crta živosti, shvaćajući je tek u cjelini, u njenoj biti, dok distributivnim pluralom dolazi više do izražaja slika svakog pojedinog predmeta u množtvu, čime se misao oživljuje i čini konkretnijom. Kako je to već domena stilistike, ne će se moći sve to i dokazati onako sigurnim argumentima, kao što je bio slučaj govoreći o gramatičkim razlozima.

Uzmimo najobičniju rečenicu i pogledajmo, ima li u njoj stilskih razlika u izražaju! U rečenicama »Radije ćemo dati svoj život«: »Radije ćemo dati svoje živote«, gdje je u prvoj distributivi singular, a u drugoj plural, množina je možda nešto neobičnija, ali je zato i određenija, zornija i svakako istaknutija. Misao je s pluralom potencirana. Razgledajmo još nekoliko rečenica s distributivnim pluralom: Psi u prvi čas poreže, zalaju, a drugi poskakuju već oko mene i mašu *repovima*. Iste guske po šoru, iste s *crvenim kljunovima* čupkaju travu. Nekakvi majstori, šta li su, građanski obučeni s *cigarama* i *cigaretama* u zubima, s prstenjem po prstima, s *lancima* preko prsluka (iako bi imenica *lanci* u množini mogla označivati distributivni plural množinski). Svi odlučite, da će ubuduće bolje paziti na *svoje jezike*.

Ne osjeća li se u svim tim rečenicama, kako je pisac u njima, svijesno ili nesvijesno, dao konkretiziranu sliku, zorniju i življu, po mojem mišljenju, nego što bi se to moglo postići s upotrebom distributivnoga singulara, iako bi i on mogao stajati (... mašu *repom*, ... s *crvenim kljunom*, ... s *cigarom* i *cigaretom* u zubima, ... *lancem* preko prsluka, ... da će bolje paziti na *svoj jezik*). Ipak slika mnoštva pasa, koji svi kao pred našim očima mašu repovima; igra, što dovodi do udara krvi u svačije lice, dakle u lica zažarenih igrača; pogledi na mnoštvo gusaka, kada se sve crveni od mnoštva crvenih kljunova; odluka, kako valja paziti na vlastite jezike (shvaćeno gotovo u anatomskom smislu!), sve to osjećamo i življe i zornije i bliže u svakom pojedinom predmetu i licu s distributivnim pluralom. Pisac dakle može upotrebom određenog gramatičkoga broja izazvati stilske nijanse, što se uvijek možda i ne mogu posve jasno odrediti ni njihov efekat formulirati, ali zato mogu određeno djelovati na čitaoca, koji ih može u sklopu piščevih nastojanja adekvatno doživjeti, makar takve razlike mogu biti i dosta tanahne.

Distributivna upotreba gramatičkoga broja nije dakle sasvim neodređena, kako to tvrdi Maretić u svojoj Gramatici. Postoje prema tome neki kriteriji, kada se više uzima singular, a kada plural, a taj omjer znade biti i posve određen, naročito iz gramatičkih razloga, kao i iz želje za preciznošću i jasnoćom. Napokon, ni sa stilsko-izražajne strane nije sasvim bez

značenja
govori o p
u leksičkon
ne poprim
risno poslu

VA

Jednos
klitici brzi
vima *đim*
žima, gdje

Maret.

nata) prov
reče, da zā
kav je bio
s Filomeli
mjera, od
dār« (Od.
Za njim u
Ahilej i ba
osvoji i *st*
stān budeš

Sa sp
zaznat, ka
»... te vi
III, 74) i:
tija...« (C
i svi se b
već spom
à Zeus (p
lježim pri
iskićen cv
glasio: »T
pūt pūta:

značenja određena upotreba distributivnog gramatičkog broja, što nam govori o poznatoj činjenici, kako rijetko kada stoje dvije jezične pojave — u leksičkom, morfološkom ili sintaktičkom vidu — a da pojedine varijante ne poprime posebno obojeno, nijansirano značenje, čime se pisac može korisno poslužiti u stilističke svrhe.

VARIJACIJE NA TEMU O PRENOŠENJU AKCENATA NA PROKLITIKU

Bratoljub Klaić
(Nastavak)

1. Imenice

a) Jednosložne imenice

Jednosložne imenice muškoga roda dobivaju, kako je poznato, na proklitici brzi akcent u tipovima *bôj bôja* i *grâd grâda*, a akcent spori u tipovima *dîm dîma*, *grôš grôša*, *stól stôla*, *pût pûta* i *pàs psà* (dakako u padežima, gdje za to ima uvjeta).

Maretić (odnosno prof. Stjepan Ivšić, od kojega potječe većina akcenata) provodio je ova pravila vrlo striktno, pa tako imamo na pr. »On ti reče, da *zà bôj* Ahejce dugovlase spremiš« (Ilij. II, 28) i neoznačeno: »Kakav je bio Odisej na uređenome Lezbu | Kad je izišavši *u boj* nadbijo se s Filomelídom« (Od. XVII, 134). Za tip *grâd grâda* ima mnogo više primjera, od kojih iznosim najznačajnije: »Uljeze u lađu on zadobivši *î dio î dâr*« (Od. XI, 534), nadalje: »Tako se dizaše *î kljûn* lađeni, a porfirni vali | Za njim ujahu mnogo...« (Od. XIII, 84), zatim: Ud mu razrezo *pò úd* Ahilej i bacio psima« (Ilij. XXIV, 409) i: »Tako im reče, i sve ih bljedoća osvoji *î strâh*« (Od. XXIV, 450), te s dvosložnim prijedlogom: »Kada *ûza stân* budeš u Argosu živeći tkala« (Ilij. VI, 456).

Sa sporim akcentom na proklitici bilježim primjere: »Bih li pošo razaznat, kad *î dim* žarkasti vidjeh« (Od. X, 152), te u vlastitim imenima: »... te vi u Troji | Ostan'te grudnoj, a oni nek *ù Arg* konjogojni odu« (Ilij. III, 74) i: »K tome *î Stiks* rijeka, što niz brdo teče i od svih | Najstrahovitija...« (Od. V, 185). Ovome valja dodati stih: »A Zeus ode u svoje u dvore, i svi se bozi | Dignu pred svojim pred ocem...« (Ilij. I, 533), gdje zbog već spomenute nemogućnosti jamske stope u heksametru valja čitati: *à Zeus* (pojava je vrlo česta). Prema tipu *grôš, grôša* (s prokl. *zà groš*) bilježim primjer: »... poklonio sam mu sedam | Talenata *î vrč* sâv od srebra iskićen cv'jećem« (Od. XXIV, 257; stih je nepravilan, bolji bi bio, kad bi glasio: »Talenata *î vrč* (ili: i vřč) od srebra sav iskićen cv'jećem«), a prema *pût pûta*: »Smjelico, zar ti je opet na umu *î trûd* i borba« (Od. XII, 116),

dok se prema *stól stòla* nalazi neoznačen primjer: »Il' da ga na vrh povuku i nìz vrlèti ga sruše« (Od. VIII, 508), gdje dakako valja čitati *nà vrh*. Dodajmo još primjere: »Nego da svećenika il' vrača pitamo kojeg | Il' pogađača sánā, jer ì san od boga jeste« (Ilij. I, 63), odnosno: »Legnu na počinak ì sna blagòdat stanu uživat« (Od. XIX, 427), i završili smo pregled jednosložnih imenica muškoga roda. Njihovi oblici u padežima nose na proklitici dakako iste akcente, te tako valja zabilježiti: *òd doma* (Ilij. XXIV, 541), *òd bola* (Od. IX, 415), *òd snijega* (Ilij. X, 437), *ù vñre* (Ilij. XXI, 132), *sà vràta* (Od. XXIII, 240), *ì lavi* (Od. X, 218), *ispred lava* (Ilij. V, 476), *òd plača* (Od. IV, 801), *òd Arga* (Ilij. II, 287; neoznačeno, ali ritam stiha: »Zadaše, od Arga kad su konjogojnog kretali amo« zahtijeva prenošenje), *ù Knosu* (Ilij. XVIII, 591), *sà šljemom* (Ilij. XVI, 215), *nà konjma* (Ilij. XV, 679), *sà psima* (Od. XIX, 429).

Jednosložne imenice ženskoga roda dolaze (osim dijalektalnih *ckā, knā, prā, tmā*) samo u i-deklinaciji, i to s brzim akcentom na proklitici tipovi *kòst kòsti* i *stvár stvári*, a sa sporim akcentom tip *mjàd mjèdi*. Za prvi tip ima potvrda u stihu: »... zemlju i more | Pokrije òblācima; s nebēsā ì nòc se spusti« (Od. V, 294), te u kosim padežima: »Iz kuće svoje tì udijelio nì soli ne bi | Onome, tko te moli...« (Od. XVII, 455), zatim: »I kad Euriklija spazi mrtvace ì krvi silu | U ciku udarit htjede...« (Od. XXII, 407), pa s instrumentalom: »Sjedeć obojica ondje i nād křvlju mač ja držéći« (Od. XI, 82). Ovamo spada i stih: »... Askālafa udari kopljem | Enijaliju sina, i kròz pléći prođe mu koplje« (Ilij. XIII, 519).

Za tip *stvár stvári* nemam zabilježenih primjera, osim stiha: »Njemu se utakne u r'ječ Ahilej divni veléći« (Ilij. I, 292), koji valja razlikovati od stiha: »... te svojega sina | Ne će ni pogledati ni riječ mu kazati koju« (Od. XI, 143). Iako ni u jednom slučaju nije zabilježen akcent, lako je opaziti, da prvi primjer valja čitati *ù r'ječ*, a drugi *ni r'ječ*, da u prvom slučaju imamo jednosložan, a u drugom dvosložan izraz *riječ*. Maretić je naime dugo jat uvijek shvaćao dvosložno, pa je u slučaju potrebe za jednosložnim jatom upotrebljavao eliziju. Tako mu je i ovdje u prvoj prigodi bilo potrebno jednosložno *r'ječ* zbog daktila *u r'ječ A-*, a u drugoj je istu riječ trebao kao dvosložnu zbog daktila *riječ mu*. Današnje naše generacije vrlo teško shvaćaju ovu razliku, jer iz srednje škole gotovo redovito donose jednosložan izgovor dugoga jata, pa je potrebno mnogo muke da ih priviknemo, da završnu riječ u stihu: »Pusti ih rekav im to i doda žestoku riječ« (Ilij. I, 326) izgovore s jednakom stopom (trohejskom) kao i u stihu: »Besjedu započne s njim i progovori krilate r'ječi« (Od. VIII, 460).

Za tip *mjàd mjèdi* bilježim primjer: »Atrej ga nà smrti svojoj Tijèstu ostavi stočnom« (Ilij. II, 106), zatim: »Gađajuć u vrh šljema, al' mjed se òd mjedi odbi« (Ilij. XI, 351), te: »I niti predite s njome, veselite kraljicu svoju« (Od. XVIII, 315), gdje vidimo, da se Maretić odlučio za akcent *nìt*

nīti, pored kojega ima i akcent *nīt nīti* (Benešić), koji bi s proklitikom glasio *ī nīti*.

Od triju jednosložnih imenica srednjega roda (*dnō, tlō, zlō*), koje na proklitiku prenose spori akcent, bilježim primjere: »Poglednu na glave svima i *na zlo* im slutiti stanu« (Od. II, 152) i: »Devet smo godina sved Trojanima radili o *zlu*« (Od. III, 118); oba su primjera neakcentuirana, ali u prvom slučaju daktil *nā zlo im*, a u drugom završni trohej *ō zlu* ne dopuštaju drukčiju akcentuaciju. Neakcentuiran je i primjer u stihu: »Dok je Tidejev sin za poletom išao koplja | Kroz rtnike daleko, gdje *u tle* se ono zataklo« (Ilij. XI, 358), no i u njemu daktil *ū tle se* diktira prenošenje akcenta na prijedlog.

b) Dvosložne imenice

Od dvosložnih imenica muškoga roda iz tipa *brātić brātića*, koje na proklitiku prenose spori akcent, javlja se (vrlo često) riječ *bēdem*, na pr. »Te on (čit. *tē ōn*) *ūz bedem* odmah uz ahejski trkom potrči« (Ilij. XII, 352) i s dvosložnim prijedlogom: »Ako *prekō bedema* i prešli su velikog Trojci« (Ilij. XIII, 50).

Pogreškom ili tehničkom nemogućnošću valja smatrati akcent *ōd kamena* (Ilij. VI, 245), jer tip *kāmēn kāmēna* prenosi na proklitiku brzi akcent: *ō kāmēn, īz kamēna* (Gram. i stil. 130), kako se vidi i iz primjera: »... pokopat | Nije ih imo tko, jer Kroniōn *ū kāmēn* narod | Pretvori...« (Ilij. XXIV, 611).

Vrlo je obilno zastupan tip *mjēsēc mjēsēca* (s prokl. *nā mjesēc, ōd mjesēca*), kao što je na pr. u stihu: »Prvi ga *ū oblūk* zgodi gustogrivog njegova šljema« (Ilij. IV, 459). Dalji su primjeri: *krōz pojās* (Ilij. V, 539), *ī jurīš* (Ilij. V, 740), *nā otkūp* (Ilij. VI, 427), *ū osvīt* (Ilij. IX, 618), *ī fijūk* (Ilij. XIV, 17), *zā povrāt* (Ilij. XV, 374), *nā dohvāt* (Ilij. XX, 363), *nā zapād* (Od. IX, 26), *ū pomōl* (Od. XVI, 270). Za spori akcent na proklitici kod ovoga tipa (imenice, koje označuju nešto živo) nisam našao potvrda u dvosložnim oblicima (v. dalje pod c).

Od imenica s nepostojanim *a* bilježim primjer: »Kamenom *srēd lākta* njega Antiloh zgodi, Midōnu | Uzde bjelokosne padnu...« (Ilij. V, 582), te s kratkim silaznim u osnovi: »Jošte mi *ī vjetar* pusti, nek toplo i povoljno duše« (Od VII, 266). Tako valja čitati i neoznačene primjere: *ū vjetar* (Ilij. II, 214), *ūz gležanj* (Ilij. IV, 519), *ū pupak* (Ilij. IV, 525), a tako bi vjerojatno trebalo biti i *nā Kīpar* (usp. naše *ū Zadar*), ali je na dva mjesta zabilježeno *nā Kīpar* (Ilij. XI, 21 i Od. XVII, 442). Dodavši još pravilno naglašene primjere: »Ali im duša odleti i lepeće *nā sanak* nalik« (Od. XI, 222) i: »Kad je već mislila ona u duši, da se Odisej | Zasio sa ženom već spavanja *ī sanka* slatkog« (Od. XXIII, 346), iscrpao sam primjere za preno-

šenje akcenta na proklitiku kod dvosložnih imenica muškog roda, koliko su mi se činili zanimljivima.

Dvosložne imenice ženskoga roda (a-deklinacije) prenose na proklitiku brzi ili spori akcent; prvo se zbiva kod tipova *gláva* s akuzativom *glávu* (*nà glávu*) i *vòda* s akuzativom *vòdu* (*nà vodu*), ali samo u akuzativu jednine i u nominativu i akuzativu množine, a drugo kod tipova *láda* i *kùća* u svim padežima, koji mogu stajati s proklitikom (*ù ládu*, *ù kuću*, *pòd lādòm*, *iz kućē* i sl.). S prvom se pojavom susrećemo već odmah na početku Ilijade u stihu, gdje na pitanje: »Tko je od bōgōvā vrgo među njih svađu i borbu« dobivamo odgovor, da je Ahileja i Agamemnona zavadio Apolon, t. j. »Zeusov i Letin sin! On nāvālī nà vōjsku bolest« (Ilij. I, 9). Nije naodmet spomenuti i primjer za dual: »Blizu do vrátā, a plôt je okò njē sà strāne obje« (Od. VII, 113), za koji smatram, da je baš zbog toga i stavljen, jer metrički bi sasvim lijepo moglo stajati i *sà obje strāne*, kako i jest u primjeru, koji će biti naveden u poglavlju o brojevima. U Ilijadi dolazi ova pojava i s dvosložnim prijedlogom, na pr. »Takovoj nalik zvijezdi Atena Palada skoči | Na zemlju *mědu vōjske*, i začude se gledači« (Ilij. IV, 79), gdje ujedno imamo primjer i za kratki osnovni slog: *nà zemlju*. Valja još dodati i primjere *ù snāgu* (Ilij. XIII, 472) i *nà kúle* (Ilij. XVIII, 278), kod kojih često nailazimo na otpor i zahtjev za akcentom *u snāgu*, *na kúle*, kako zaista i dolazi u nekim dijalektima.

Akcent, koji odgovara spomenutom *nà ládu*, imamo na pr. u stihu: »... te bedem prolom'te | Argejski *ì lāde* ognjem, što silno bukinja, zapal'te« (Ilij. XII, 441). Isto i u genitivu množine: »Što im je *kòd lādā* mučno kod srpastijeh; — sramota...« (Ilij. II, 297). Tu su i akcenti: *ì bāčca* (Od. VI, 293), pa *ù jētru* (Ilij. XIII, 412), *ù plūću* (Ilij. IV, 258), s tim da bismo se dva posljednja akcenta danas teško složili (Belić na pr. ima u Pravopisu samo pl. t. *plúća*).

Za kratki osnovni akcent navest ću samo: »Moleć se da živ (čit. *dà živ*) smrti uteče *ì vrevi* ratnoj« (Ilij. II, 401), nadalje neoznačeno: »Reče i *u sisu* l'jevu Timbrēja pogodi kopljem« (Ilij. XI, 320, gdje dakako valja čitati *ù sisu*), te s dvosložnim prijedlogom: »Zatim na desnu stranu polete *više kūcā* gradskih« (Od. II, 154). U ovaj su tip uvršteni i geografski pojmovi *Skīla* i *Ftīja*, kako posvjedočuju primjeri: »*l Skilu* kako je prošo, kud ljudi ne prolaze c'jeli« (Od. XXIII, 328), odnosno: »Koji po Alopi, Alu, Trehíni i *pò Ftiji* gradu...« (Ilij. II, 682).

(Nastavit će se.)

O S V R T I

ABDULAH ŠKALJIĆ: TURCIZMI U NARODNOM GOVORU I NARODNOJ KNJIŽEVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE, Sarajevo 1957., 810 strana.

Institut za proučavanje folkloru u Sarajevu izdao je god. 1957. dvije vrijedne publikacije: »Biografiju folklorne građe u deset godišta Behara«, što je priređena trudom Alije Nametka, i »Turcizme u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine« u dvije knjige, koje je izradio Abdulah Škaljić. Prva publikacija donosi na 136 strana kratke sadržaje narodnih pjesama i pripovijedaka, popis narodnih poslovice i zagonetaka, što su ih sakupljači objelodanili u deset godišta sarajevskog književnog časopisa »Behara« od god. 1900. pa dalje, zajedno s indeksom motiva i subjekata i s biografijama sakupljača folklorne građe, tako da to djelo može korisno poslužiti mnogim proučavateljima narodnog blaga, ako i nemaju dotična godišta »Behara«, jer su ona bibliofilska rijetkost. U drugoj pak publikaciji popisani su abecednim redom i stručno protumačeni turcizmi narodnih govora i narodne književnosti Bosne i Hercegovine na 810 strana. Oba su djela, umnožena ciklostilom, izašla u Biltenu Instituta, u njegovim dopunskim izdanjima, koja uređuju Cvjetko Rihtman, dr. Jovan Vuković i dr. Milenko Filipović. Kako su turcizmi znatan sastavni dio jezika hrvatske i srpske književnosti, ovo je djelo zanimljivo i s gledišta književnog jezika, pa ću se ovdje na nj potanje osvrnuti.

Abdulah Škaljić, suradnik Instituta za proučavanje folkloru u Sarajevu, u odsjeku za ispitivanje narodnih običaja, nije lingvist po školovanju, nego pravnik, ali je dobar poznavalac srpskohrvatskog, turskog, arapskog i perzijskog jezika. Na proučavanje turcizama dao se god. 1950., pa je proučio obilnu stručnu literaturu o njima, našu i stranu, i poslužio se njom kritički. Autor je prostudirao Miklošičeve »Die türkischen Elemente in den südost- und ost-europäischen Sprachen« (1884), Popovićeve »Turske i druge

istočanske reči u našem jeziku« (1884), Lokotschev »Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slawischen) Wörter orientalischen Ursprungs« (1927), Skokove »Priloge proučavanju turcizama u srpskohrvatskom jeziku« (1937./38.), mnoge dvojjezične i etimološke rječnike tih istočnih jezika, a pregledao je usto obradu i tumačenje turcizama u našim novijim rječnicima: Karadžićevu, Broz-Ivekovićevu, Akademijinu, Mažuranićevu, Esihovu, Vujaklinu, Klaićevu i dr. Škaljić je dakle imao dobre predradnje i pouzdano predznanje, pa je u povoljnim prilikama institutskog radnika izradio djelo, koje znači zamašan korak naprijed u proučavanju ovog važnog i zamršenog pitanja. Karakteristično je za Škaljićevu solidnost, da se ograničio samo na *bosanskohercegovačke* turcizme u narodnom jeziku i narodnoj književnosti, što najbolje poznaje, i da se nije latio zadatka da obradi naše turcizme na čitavom hrvatsko-srpskom jezičnom području, premda je dakako i pri tom ograničenom zadatku obradio glavninu toga čitavog problema u hrvatsko-srpskom jeziku. I napokon, što je vrlo važno, Škaljić dokumentira pojedine turcizme u našem jeziku citatima iz narodne književnosti i govornog jezika Bosne i Hercegovine, pošto je prije pocrpao primjere iz Hörmannovih »Narodnih pjesama muslimana u Bosni i Hercegovini«, iz Jukićevih i Martićevih »Narodnih pjesama bosanskih i hercegovačkih«, iz »Junačkih pjesama muhamedanskih« Matice Hrvatske, iz Nametkovih »Muslimanskih junačkih pjesama«, iz Dizdarevih »Sevdalinki«, iz rukopisnog materijala Matice Hrvatske, S. Bašagića i dr.

Radeći tako Škaljić je dakako upotpunio i usavršio naše poznavanje turcizama. On je, ponajprije, točnije rasporedio naše turcizme po tome, potječu li oni izravno iz turskoga ili preko turskoga (neizravno) iz arapskoga ili perzijskoga jezika. Nadalje, u priličnom broju slučajeva dao je pravilnije etimološko tumačenje, nego što su dali dosadašnji stručnjaci. Njegov je broj turcizama veći, u svemu oko 6500 riječi, a i tuma-